This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीगुरवे नमः॥ श्रियंदिशतुवोदेवः श्रीनाभेयीजिनः
सदामोक्षमार्गे सतांब्रूतेयदागमपदावलिः॥१॥ श्रीगणेशंनौमि॥ सा
धुशब्दार्थसंदर्भगुणालंकारभूषितंस्फुटरीतिरसोपेतंकाव्यंकुर्वीत
कीर्तये॥२॥ प्रतिभाकारणंतस्यव्युत्पत्तिस्तुविभूषणं॥ भृशोत्पत्तिकृ
दभ्यासइत्याद्यकविसंकथा॥३॥ प्रसन्नपदनव्यार्थयुक्त्युद्बोधवि
धायिनीस्फुरंतीसत्कवेर्बुद्धिःप्रतिभासर्वतोमुखी॥४॥ शब्दध
र्मार्थकामादिशास्त्रेष्वाम्नायपूर्विका॥ प्रतिपत्तिरसामान्याव्युत्प
त्तिरभिधीयते॥५॥ अनारतंगुरूपांतेयः काव्यरचनादरः॥
नीति२ वात्स्यायनादि२ २गुरुपरंपरापूर्वकोर२ निरंतर१

ख्याताशिक्षावा

प्रसिद्धो नीतिः

शोधे

व्याकरण

Acc. NO. ~~1635~~. M-1517
Title - वाग्भट्टालङ्कार.
Author - वाग्भट
Date - शके 1753.
Sub - Rhetori (अलंकारशास्त्र.)
folio - 26. (10 no. folio is missing)
Xerox - 52.

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1517
Dist Nagpur

Checked 2012

श्रीगणपते

४८ द धस्या१

१

तमभ्यासं विदुस्तस्य क्रमः कोप्युपदिश्यते ॥ ६ ॥ बिंबूत्यां बंधचारुत्वे
पदावल्यार्थशून्यया वशीकुर्वीत काव्यायच्छंदांसि निखिलान्यपि ॥
७ ॥ पश्चानुरूत्वं संयोगादि सगूणाणामलोपनं ॥ विसंधिवर्जनं चेति
बंधचारुत्वहेतवः ॥ ८ ॥ अत्रोदाहरणं । शितेरूपाणे विच्छतेत्वया
घोररणे कृते ॥ न धीराक्षितिपाभीत्या वनेत्वगताजवात् ॥ ९ ॥
अनुक्षसंख्यानव्यार्थे युक्तावनिनवत्वतः ॥ अर्थसंकलनात्त्वमभ्य
सेत्सं कथास्वपि ॥ १० ॥ आगम्य तां सखि गाढमालिंग्यात्र निषीदस्व च ॥
सदिदं यन्निजभ्रातृं जायेयात निवेदय ॥ ११ ॥ श्री विठ्ठलं वंदे ॥

ममकलत्रेण

राम

१

अर्थसंगतो१

परार्थबंधाद्यश्च स्यादभ्यासो वाच्यसंगतो ॥ सनः श्रेयान् युतो नेन कविर्भवति त
स्करः ॥१२॥ परकाव्यग्रहो पि स्यातु सम स्यायां गुणः कवेः ॥ अर्थं तदर्थानु
गतं नवं हिरचयत्यसौ ॥१३॥ मनः प्रसत्तिः प्रतिभा प्रातः कालोभियोगिता ॥ २ प्रसन्नता
अनेकशास्त्रदर्शित्वमित्यर्थालोकहेतवः ॥१४॥ समासमिव पूर्वार्धे कुर्या ३ उद्यमोभियोगः
दर्धप्रकाशनं ॥ तत्पुरुष बहुव्रीहि न मिथः मृत्ययावहो ॥१५॥ एकस्यैवाभि
धेयस्य समासव्यासमेव च ॥ अभ्यसेत्कं नुमांचानं निःशेषाल्पे स्तति क्रि
वाव्यास२ यास्वपि ॥१६॥ स्याद[illegible]नर्थांतपादांते प्युरो विल्पेल्लघुर्गुरुः ॥ पादादौ
न च वतव्या श्वादयः प्रायशो बुधैः ॥१७॥ भुवनानि [illegible]णि

संक्षेप ३ । विस्तार ३

आरोपण ३

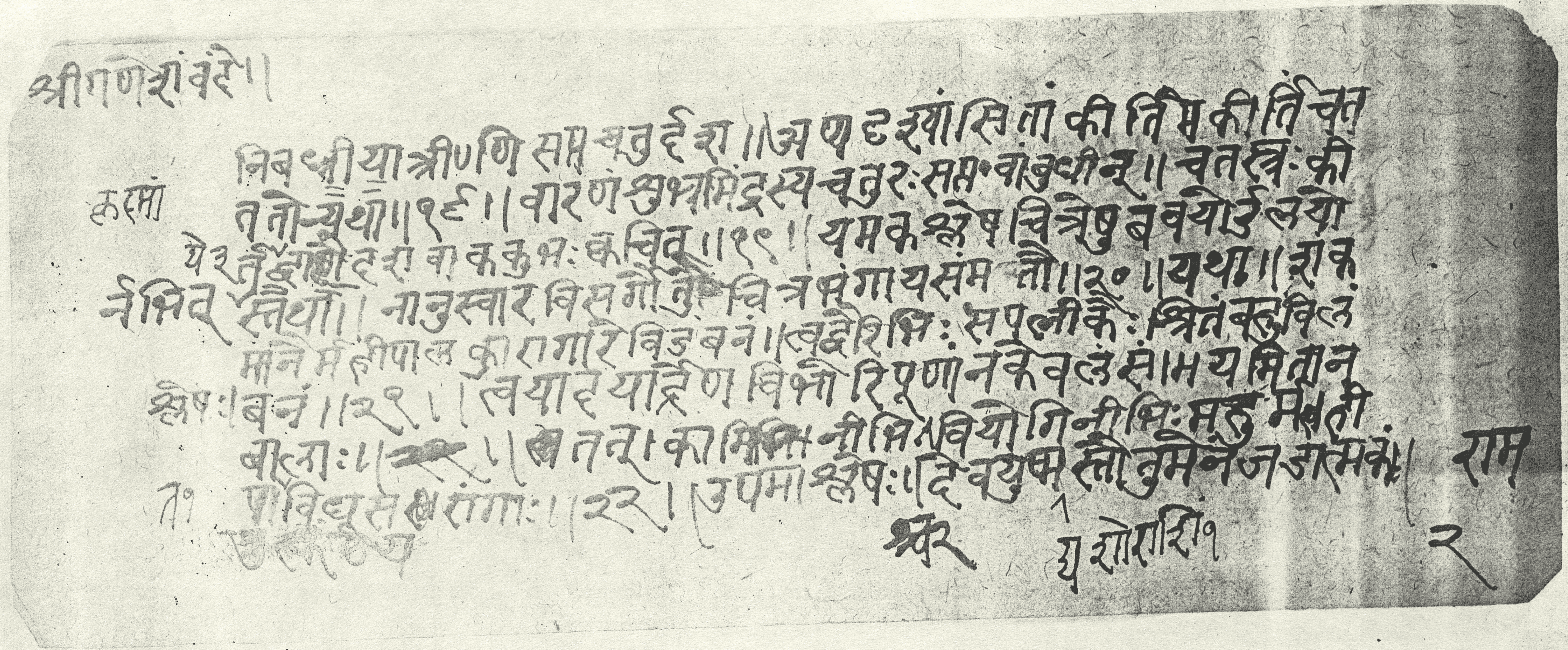

श्रीगणेशांवंदे ।।

निबध्नीयात्रीणणि सप्त चतुर्दश ।। अप्यदृश्यां सितां कीर्तिमकीर्तिं चत
कस्मां ततोन्यथा ।। १८ ।। वारणं शुभ्रमिंद्रस्य चतुरः सप्त चाब्धीन् ।। चतस्त्रः की
येर तुंह्वाशोदश वा ककुभः क्वचित् ।। १९ ।। यमकश्लेषचित्रेषु बवयोर्डलयो
र्नभिद स्तथा ।। नानुस्वारविसर्गौ तु चित्रभंगाय संमतौ ।। २० ।। यथा ।। शंक
माने महीपाल कारागारे विडंबनं ।। त्वद्वैरिभिः सपत्नीकैः श्रितं बहुविल
श्लेषः बनं ।। २१ ।। त्वया दयार्द्रेण विभो रिपूणां न केवलं साम यमितानु
बालाः ।। ।। ततः कामिनीभिर्नवियोगिनीभिः मृदु मैत्री
त१ पाविधुस संगताः ।। २२ ।। उपमाश्लेषः ।। दिवयुष्मत्तोनुमेने जनात्मकं ।। राम

श्वर यु शोरारि १ २

4

हारबंधः क्रोंपत २ रु अर्हंवीरं जि नेपश्य

उत्कंठयति मां मतिरिंदुलेखेव सागरं ॥२३॥ चंद्रेडितं चुं[illegible]लितं:स्वर
रथीतसारैरत्नासनं रभसकल्पितशौकजातं ॥ पश्यामि णातिमिरक्षयका
रकायमल्पेतरामलतपः कचलोपलोचं ॥२४॥ चित्रबंधः ॥ प्रचंडवल
नेष्टकाममप्रकाशितमहामम् ॥ भावतत्वनिधुर्दैवभालमत्राहुत्तम ॥२५॥
अधीत्य शास्त्राण्यभियोगयोगात् अभ्यासवश्यार्थपदप्रपंचः ॥ ततः कवी
नां नांसमयं विदित्वा मनःप्रसत्तौ कवितां विदध्यात् ॥२६॥ इतिवा
ग्भट्टालंकारे प्रथमपरिच्छेदः ॥ श्रीहीं वंदे संस्तूनं प्राहते तत्ते स्यापथं
शोभूतभाषितं ॥ इतिश्रीपाश्र्वतस्तोपियां निकाव्यस्य कायतां ॥१॥ सस्तू

मीतिरोषः
कथंभूत
चंद्रे उतं

संसारे

भवकाननतेभ
भ्रमनमायातमप्र
द्रु॥ विनयात्तवेभु
वेवीरस्विनताप्र
दुरीश्वर ॥२७॥
छि[illegible]छेनेवेद

5

आदिशब्दाच्छूरसेनीमागध्यो

तं स्वर्गिणां भाषा शब्दशास्त्रेषु निश्चिता ।। प्राकृतं तज्जतत्तुल्यदेश्यादि[illegible]
कमनेकधा ।। २ ।। अपभ्रंशस्तु यच्छुद्धं तत्तद्देशेषु भाषितं ।। यद्भूतैरुच्यते
किंचित् त[illegible]तोतिकमिति स्मृतं ।। ३ ।। छंदोनिबंधमछंद इति तद्वा
[illegible]ङ्मयं द्विधा ।। पद्यमाद्यं तदन्यच्च गद्यं मिश्रं च तद्द्वयं ।। ४ ।। अदु
ष्टमेव तत्कीर्त्यै स्वर्गसोपानपंक्तये ।। परिहार्या नतो दोषांस्ताने
वादौ प्रचक्ष्महे ।। ५ ।। अनर्थकं श्रुतिकटु व्याहतार्थमलक्षणं ।।
स्वसंकेतप्रक्लृप्तार्थमप्रसिद्धमसंमतं ।। ६ ।। ग्राम्यं यच्च प्रजा
येत पदं तन्न प्रयुज्यते ।। क्वचिदिष्टा च विद्वद्भिरेषामपदोष

ता॥७॥प्रस्तुतेनोपयुक्तं यन्न तदर्थकमुच्यते।यथा हिंबोदरस्व विनायक
देलंबोदरमहं हितु॥८॥ निष्ठु×न×राक्षरमत्यर्थं बुधैः श्रुतिकटु
स्मृतं॥ एकामनूमनसामन्येस्त्रिहृद्यं निर्मिता यथा॥९॥ व्याहतार्थं
यदिष्टार्थबाधकोर्थांतराश्रयं॥ रतस्त्वमिवभूपालभूतलोपस्तोय
स्त्र था॥१०॥ शब्दशां विरुद्धं यत्तत्लक्षणमुच्यते॥ मानिनीमानद
लनो॥ यथेदं विजयत्यसौ॥११॥ स्वसंकेतुप्रकॢप्ताकार्थं नेयार्थांत प्रतिपाद्या
रवाच्चकं॥ यथा विभाति कुसुमेषु शैलोयं पुष्पितैर्वानरध्वजैः॥१२॥ पं.३
यस्य नास्ति प्रसिद्धिस्तत्तदप्रसिद्धं विदुर्यथा॥ राजेंद्रभवतः कीर्तिः
अर्जुनैः

7

गच्छति हननहिंसा गत्या: युक्तंपूजयित्वेति २ युक्तं उपद्रवो कुनीकरोमीति २

ईम

चतुरोहंति वारिधीन् ॥१३॥ रात्क्रमपार्थमाख्यातुं यत्र न सर्वत्र संमतं ॥
असमतं तमोंभोजंक्ष्मालयेत्य रावो रवेः ॥१४॥ यत्रानुचितं तद्वित
त्र मान्यस्मतं यथा ॥ दूषितौ सुरान् पुष्णोः पुरोधान्यैं क्षिपौम्यहं ॥१५॥
पदात्मत्वाद्वाक्यस्य तद्दोषाः संति तत्र हि ॥ अपदकास्तु ये वाक्य
तो पास्तान्ब्रूमहे ॥१६॥ खंडितं व्यस्तसंबंधमसमितपदक्रमं ॥ छि
न्नरोरीति यतिभ्रष्टं दुष्टं वाक्यमसंमतं ॥१७॥ वाक्यांतरप्रवेशेन
विच्छिन्नं विच्छिन्नं खंडितं मतं ॥ यथा पातु सदा स्वामी यमिंद्रः स्तौति
वाजिनं ॥१८॥ शब्दार्थौ यत्र न तुल्यौ विद्यतौ वि वसंमतो ॥ त

८ क

धुना

इसंमितमित्याहुर्वाक्यं। वाक्यवित्तो यथा॥१९। यथाद्य: संपपूर्द स्ना
ता ज्ञेया तत्वानि धीर्हितां॥ संबुध पददूरत्वे व्यस्तसंबंधमुच्यते॥२०।
मानसौकः पतद्ध्याने देवासनविलीन:॥ तमोरिपुविपक्षाशिप्रिया
दिरातुवो जिनः॥२१। अपक्रमं भवे यत्र प्रसिद्धक्रमलंघनं। यथा।
भुक्त्वौ स्तुतस्नानो गुरून्देवांश्च वंदते॥२२। छंद: शास्त्रविरुद्धं
यच्छंदोभ्रष्टमिति यथा॥ स जयतु जिनेस्वानी परब्रह्म महानिधि:॥ पति:
रीतिभ्रष्टमनिर्वाह्यं यत्रीतिभंवे यथा॥ जिनो जयति सश्रीमारु
ह्या भमर वंदितः।२४

छमंकरयताजातेनविंध्योदरान्न्रकानांप्रकरेणकूर्मेरमणोदु [illegible] ग्घोदधेरोधासि॥२४॥

पाशांतर्निशातप्रांतं यातिभ्रं रुंबुधे यथा॥ नमस्तस्मै जिनस्वामिने स
दानेमयै हंति॥२५॥ क्रियापविहीनं यत्तद्वसक्रियमुच्यते॥ यथा
सरस्वतीपुत्रैः श्रीखंडघुसृणैःस्तवैः॥२६॥ दिशाकालागमाव
स्थाद्याहिष्प्रविराधिनं॥ वाक्यं पृथं नबधीयाद्विशिष्टं कारण
विना॥२७॥ प्रवेशोच्चैत्रस्यस्फुट कुटजराजिस्मितदिशिप्र
चं·डे मार्तंडे हिमकणसमानां प्रमहासि॥ जलश्री जयातंम
रसरसि बालद्विपकुलं मदेनांधं विधाय समरार पातिः॥२८॥
^ प्रशामिनः ५

अस्यक्षोणिपतेः परार्धपरया लक्षीकृताः
संख्यया प्रज्ञाचक्षुरवेक्ष्यमाणतिमिर
प्रख्याः किल कीर्तयः॥ गायंते स्वरम

इतिदोषविर्मुक्तैरलंक्रितमुज्वलं सदा विबुधैः॥ कविहृत्स्य सागरोस्थितममृतमिवास्वाद्यतेकाव्यं॥२९॥ इति वग्भट्टालंकारे द्वितीयः परिछेदः॥ श्रीगणेनं नौमि॥ अदोषावपिशब्दार्थौप्रशस्येते नयैविना॥ तानिदानियथाशक्ति ब्रूमोभिव्यक्तयेगुणान्॥१॥ औदार्यसमताकांतिरर्थव्यक्तिप्रसन्नतासमाधिः श्लेष ओजाजोथमाधुर्यसुकुमारता॥२॥ पदानामर्थचारुत्वप्रत्यायकपदांतरैर्मीलितानांयदाधानंतदौदार्यंस्मृतंयथा॥ गंधेभविभ्राजितानितैजिधाम लक्ष्मी

नीलांबुजच्छन्नमपास्यराजन्नक्रीडागुरौरैवतकेतपांसि गाश्रितामि
नाम्रथोत्रचिरंचचार ॥ ६ ॥ बंधस्यपत्रंवैषम्यसंमतासोच्यतेबुधैः ।
यदुज्वलत्वंतस्यैवसाकांतिरुदितायथा ॥ ७ ॥ कुचकरल्लरावि
सारिस्फारलावण्यधारामनुवरतियदंगासंगिनीहारयष्टिः ।
असदृशमहिमानंनामनन्योपयांकरथयकथमदनेचेतसिव्यंज
यामि ॥ द्वि ॥ फुल्लैःकुसुमाहारैः प्रथममथनिर्गत्यसद्योरसकैःसौ
वर्ष्यांचिदपिपुराजन्मनिकृती ॥ तपस्यन्नश्रांतंननुवनभुविश्री
फलदलैःरखंडखंडैर्हाश्विरमकृतपादार्चनमसौ ॥ ८ ॥ श्रीविठ्ठल ॥

परस्नेयत्वमर्थस्य सार्थे युक्तिः स्मृता यथा ॥ त्वमेत्सैन्यरजसा लुप्ते
सूर्ये रात्रिरभूद्दिवा ॥८॥ स्वक्रियर्थापकत्वं यत्प्रसमतिः सो[illegible]य
तेबुधैः ॥ कल्पद्रुम इवाभाति वांछितार्थप्रदोजिनः ॥९॥ सस
माधिर्यदन्यस्य त्रिगुणोन्यत्र निवेश्यते ॥ यथा श्रुभी रिपुस्त्रीणां
राजन्नः पल्लवितं यशः ॥१०॥ श्लेषायुत्त्रपदानिस्य[illegible] स्युर्नो निवपर
स्परं ॥ जः समासभूयस्त्वं तन्नद्वाबाबु तिसुंदर ॥११॥ मुत्ताय
स्योक्षितं सत्त्वचारिभिः —— वनचरैः श्रुबाहि लोद्धृत धरणिभार
भुजं बल्लोदरोद्गछ दर्भांकुर निकरभासुरन्त किताश्व

मत्कारोद्रेकं कुलशिखरिणस्तापिताघिरे ॥१२॥ समरांजिरस्फु रा १
रद्हरिमरैरा करिणी निकर रवीशीरः ॥ सरससिंदूरपूर परिच
यनैवारुणीकृर तत्नौष्ठव इति गद्यं ॥ सर साथैपहेत्वं तन्मा
धुर्यैस्तुदाहृतं ॥ निकुराक्षर त्वयत्सौ कुम्भोकुवमार्यै विमित्यंथा
श्रीरावृंदे ॥ फणिमणिकिरणाहिस्यूतचचविचोलः कुचकुलेशा ॥१७॥
विधानस्येवरस्याधिकारि ॥ उरसि विराट्हारः स्फारतोमज्जीन्
नैः क्षिमितिकुरसरोजाकरसरोजकुट्टलीकुड्मलिन्यः ॥१८॥ प्रतापती
पाजनराजिरिवदेव त्वदीयः करवालदर्पः ॥ नोच्चैदनेद्विषतांमु ७

14

खानिस्यामायमानानि कथं कृ॰तानि ॥१६॥ गुणैरमीभिः परितो मुनिबं

धंमुक्ताफलानामिव दामरम्यं । दिवीसरस्वत्यपि कंठपीठे करोत्यलंका

रतया कवित्वं ॥१७॥ इति वाग्भट्टालंकारे त्रितीयः परिछेदः ॥ श्रीः

दोषैर्मुक्तं गुणैर्युक्तमपि येनोज्झितं वचः । [illegible]रूपमिव नो भाति तं ब्रुवे   स्त्री ६

ऽलंक्रियोच्चयं ॥१॥ [illegible]प्रासौ यमकं छ्वन्यवल्लक्रियाअ   ति

र्थालंकृतयो जातिरूपमा रूपकं तथा ॥२॥ प्रतिवस्तूपमाभ्रांना

माक्षेपोथ संशयः ॥ दृष्टांतव्यतिरेकौ चापह्नुतिस्तुल्ययोगिता ॥३॥

उत्प्रेक्षार्थांतरन्यासः समासोक्तिविभावनो ॥ दीपकातिशयौ हे

चित्रवक्रोक्त्यनु ६

तुः पर्यायोक्तिः समाहितं ॥४॥

परिवृत्तिर्यथासंख्यं विषमश्च सहोक्तिकः ॥ विरुद्धोवसरः सारं सक्ष्मे
प्यश्च समुच्चयः ॥ ५ ॥ अप्रस्तुतप्रशंसा स्यादेकावल्यनुमापि च
परिसंख्या तथा प्रश्नोत्तरं संकरलवच ॥ ६ ॥ यत्रांगसंबंधितत्र
दुपैरस्परि वैसुकल्पना ॥ सत्यां प्रसत्तौ चञ्चितं तच्चित्रंनाम चित्रहै
चयत् ॥ ७ ॥ जनस्य नेयनस्यानध्यानतनेः [illegible] ॥ नत्विनः ॥ ८ स्थि ६
पुनः पुनर्जिमः प्रीनस्लाव[illegible]ध्यानघनः सनः ॥ ९ ॥ ओंऽस्यावत्सपद्मगोमति
नीयर कामित्रं ॥ गणनरर गणवर केरतर चरणपरद्दत शरण गजैनपथ पर
कथकं ॥ ऽसम दंनगतमद गजकरचमर जयभव ८ वु नवन ९
रा गामि

शेमहसि ।।१८।। रणेरणाविताहत्वा दानवान्दानवद्विषा ।। नीतिनिष्ठे
नभूपाल भुरीयं भूस्त्वया हेना ।।१९।। त्वंप्रिया चेच्चकोराक्षि स्वर्ग
लोकसुखेन किं ।। त्वंप्रियायदि मे नस्यात् स्वर्गलोकसुखेन किं ।।२०।।
तवकृत्रपात्रेस्वकलत्रवक्त्रे नेत्रामृतं बिंबितमीक्षमाणः ।। पश्चात्
पपौ सिंधुरसं पुरस्तात्ममाद कश्चिद्यदुनृमिपालः ।।२१।। स्यात्पा
दपदवर्णानां संयुतायुता ।। यमकभिन्नवाच्या नामादिमध्यातगोच
रं ।।२२।। दयाचक्रेदयांचक्रे सतांतस्मात् भवान्विदितं ।।२३।।
येरास्तसमुद्रान्सहागोरगोरः सहागोरगोरः समानागकीर्ते ।।

द्विषामुद्धतानां निहंसि त्वमिंद्रो मुदं भो धराणां मुदं भोधराणां ॥ २४ ॥
विभाति स्म रामापरमारणस्य म वि भाति स्म रामापरमारणस्य ॥ सदैव
तेजोजितराजमाना सदैव तेजोजितराजमाना ॥ २५ ॥ सारंग
वयसांनिध्यस्य राजिकाननमम्मतः ॥ सारंगवयसानिध्य दारुणं
शिखरे गिरेः ॥ २६ ॥ आसन्नदेवानरदेराजिरुच्चैस्तटानामिव मत्र
नाद्रौ ॥ क्रीडारतौ यत्र हि गतनागा× राज× आसन्नदेवानरराजरा
जि ॥ २७ ॥ अमरनगरस्मेराणाप्र पंचयति स्फुरत सुरतस्य चये
कुर्वाणा नाम लक्ष्म रंहसं ॥ इह सहस्रे रायातीनां नरराजगभव
व

राम
१०

धर्ममधर्ममिव वदंति ते ३

स म्मे र्या दां १

दहन॥ तकस्वरचित्रं॥ ९॥ मूलैस्थितिमधः कुवेन्पद्मै जेणौगेता ट

ध्वरे॥ कीविढःसे यःकुल्लीनस्यति छुतः पथिकस्यसः॥१०॥ विद्रुप

दिकारमात्राच्युतकं॥ धर्मोधर्मे विदः साधुपक्षपातसमुद्यताः॥

गुरूणां वचने निष्ठा नरकं यांति दुखिताः॥११॥ बंचूनपक्षाद्विदुच्युतकं॥ तां ४

ककाकुककेकोककेकि कोकिकेकुः ककः॥ अककोकाकैकः १को४

कुकंककोककुः॥१२॥ तकव्यंजनचित्रं॥ कुर्वन्दिवाकरा श्लेषं

दधेचरणडंबरं॥ देवयोषा कसेनायाः करेणुः प्रसरत्यसौ॥१३॥ लिविंशा

कवर्णच्युतकं॥ प्रस्तुतानतपरवाच्यमुपादेयोत्तरपदः॥ भग

स्थानंयः॥ केनयूनाउपलक्षितभूः कंपानीयंयस्मिन्निति ककः समुद्रः

कः सुख कारकः कौ कुञ्ज प्रभि विसर्गि

पौ चा नौ का कवः गौ है पाः कै वाः पृ

ब सा पा के सा कौः के नो मय भू

सो कौ है से वा का लौ भा त कु

[illegible] श्लेषयत्रैव श्रोतिकिरेव सा ॥१४॥ नाथ मयूरो नृत्यति तुरगाननवृक्ष
सः कुतोऽस्त्ययं ॥ ननु कथयामि कलापिनमिह सुकलापी प्रियेको
स्ति ॥१५॥ भर्तुःव पार्वति नाम कीर्तयन्चेत्त्वां ताडयिष्याम्यहं
क्रीडाब्जेन शिवः स्फुटमिदं किं ते शृगालः पतिर्नो स्थाणुः किमु
कीलको न हि पशूनां स्वामी नु गोत्ता गवां दोलाखेलनकर्मणीति
विजयागौर्या गिरिः पातु वः ॥१६॥ तुल्यश्रुत्यक्षरावृत्तिरनुप्रासः
स्फुरद्गुणः ॥ अतत्पदः स्याछेकानां लाटानां तत्पदश्च सः अलंक
लेकेशृंगारकरस्मेर सरलया ॥ चंद्रश्चडीशशि मौल्यमसिनः स्प

१

हंसुरूचयेकुर्वाणनांवल्लस्मरंतसं॥२८॥रभारामाकुरूबककमल्ली
रंभारामारामाकुरूबककमल्ला॥ इंहंगेवात्तराधैः॥२९॥हारितहा
रिकम तमेष धत्ते सेवालसेवासत्तं समंभूः॥ जंबालजंबालमल्लदू
धानामत्तारमत्तारववायुरद्रिः॥३०॥ नेमीविरालनयनोनयनो
दिद्विःतश्रीरभ्रांतबुद्धि विभवोविभवोथभूयः॥ प्रसस्तदैतिनग
रानगराजितत्त्रसूतेनचारुजगतेजगदेकेनाथः॥३१॥यदुपा
तिकेषुसरलाःसरला यदनुच्चलतिहरिणाहरिणा॥तदितत्तंविभा
तिकमलंकमलंमुदमेत्य यत्रपरमापरमा॥३२॥ श्रीमतादेव॥

कांतारभूमौ पिककामिनीनां कांतार वाचं समतेस्म सोढुं ॥ कांतार शैते
ध्वनि वर्तमाने कांतार वीरस्य मघोप्रवेशो ॥३३॥ चकारसाहं तंयुध्दे
धृतोल्लासा बहसंचया ॥ द्वैन्यत्वात् सीहसंपामा द्विषा सोल्माते संततिं ॥
गिरा श्रूयते कोकिलाकौ विहारंभयतस्तद्धनं विस्मृत्कौविहारं ॥
मनूनां वेसयत्र कोलो कौ विहारं न च याधचुक्रे स्रतो कौविहा
रं ॥३४॥ सिंधुरोचितलतामसल्ले की सी रधुरोचितमुपेय किन्नरैः
कि ॥ कंदराजितमहस्लटं गिरेः कंदराजितमह गीयते ॥३५
वं सनसरोमात्र जनोनकश्चित् परं सरोगोप्य यहिराजहसः ॥ मीतंक

राम
११

लंकौ न करोति सिंहः शैले कलंको जितकाननेस्मिन् ॥३६॥ जहुर्वे
संते सरसिन्वारणा बभुः पिकानां मधुरानवारणाः ॥ रसेनकामातु
नकौ वितारकं विलोकयंतीव कुलान्वितारको ॥३७॥ वरणाप्रसू
ननीकरी वरणाम्लीना वहंती पटभ्रलिममालीना ॥ ~~३८~~ ॥ तर
वः सदात्र शिखी जातरवः सरसश्च भांति निकटेरसैः ॥३८॥
यथा यथा द्विजिह्वस्य विभवः स्यान्महत्तमः ॥ तथा तथात्र जायेत
स्पर्धयेव महत्तमः ॥४०॥ दास्यति दास्यति कोपाद्दास्यति सति
कर्करानूरोपं ॥ भवती भवतीह्यनर्थो मीतस्तेन बाडुकत्वे ॥४१॥

कुलं यातिमिंसथा यत्र करेणूनां नद्यिति नदिव्यति करेणूनां प्राणिनां गणमा
त्रका ॥ ७२ ॥ गंगांबुधवला गात्रो मुमुक्षुध्यानगोचरः । पापार्तिहरण
णायास्तु स संस्नानो जिनः सतां ॥ ७३ ॥ जगद्धास्य कीर्ति शुभ्रं जेन युं
द्दामधामरोपरिचः । जयति प्रतापपुण्यो जयसिंहः क्ष्मा१२ रधिनायः ॥
मामाकारयतेसा सम्मुहितमानसा ॥ यायामदारुणछायानानाहलोम
यानना ॥ ७५ ॥ इति ध्वन्यलंक्रियासमाप्ता । [illegible] स्वभावोक्तिः
पदार्थस्य सक्रियस्याक्रियस्य च ॥ जातिविशेषतो रम्या हि नत्रे
त्रेस्तार्भकादिषु ॥ ७६ ॥ वाहौवल्ली बहुलकीर्तिरचो विविचित्रभूजोब

राम
१२

भूर्जत्वचो रचितचारुदुकूललीलाः॥ गुंजाफलग्रथितहारलतासहे
ले खेलति खेलगतयोत्र वनेचराबर्याः॥ ८७॥ आरक्तनेत्रधोरणी
भीसणतरवअणुक्कुरंगच्छि उल्लसिरविसमअवणवीकैनं तसो॥ ८८॥
उपमानेन सादृश्यमुपमेयस्य यत्र सा॥ प्रत्ययाव्ययतुल्यार्थसमासैरु
पमामता॥ ८९॥ गत्याविभ्रममंद्यामृतिपदयाराजहंसायते
यस्याः पूर्णमृगांकमंडलममित्रश्रीमत्सदैवाननं॥ यस्याश्चानुकरोति
नेत्रयुगलं नीलोत्पलानां श्रियातांकुत्रामदतियजन्ति नृपतीरा
जीमपति पाकुवः॥ ९०॥ चंद्रवद्वदने यस्या नेत्रे नीलोत्पलेइव॥

पक्कबिंबहरसंयोहः पुष्पधन्वधनुर्भ्रुव ॥ ५१ ॥ मयमत्तरियमणस्सवि
२ निच्छित्तोसायरस्ससंसिणुच्छत्तुयविरहतिवमुहं संकुद्दयंसुहयकुम
वैयं ॥ ५२ ॥ तन्नमह वीयरायजिणंदे मुद्दालियदुट्ठयकासायं
जस्समाणवसरीरं मणं सरीरघसुपपुत्रं ॥ ५३ ॥ यद्देवभवतः पा
तोभवस्पातावृत्तावाश्रितानातितलभंतेऽद्भुताभव्यो श्रीमंतइवशाश्व
तीं ॥ ५४ ॥ आलोकनं च वचनेच निगूहनं यासांस्मरभ्रमरतैवतू
सरसंस्हरालं ॥ तासांकिमंगपिशितास्त्र पुरीषपात्रंमात्रं विचिंत्यमु राम
ननिराकुलोसि ॥ ५५ ॥ कलेवचंद्रस्यकलंकमुक्ता मुक्तावलीवा १३

रूगुणप्रपन्ना॥ जगत्त्रयस्याभिमतंददानौ जैनेश्वराकल्पकृतेव
मूर्तिः॥ ९६॥ विभिन्नलिंगवचनानाति हीनाधिकोचता॥ निबध्नं
तिबुधाः कापि लिंगभेदं नमेनिरे॥ ९७॥ हिमभिवकीर्तिर्धवला
चंद्रकलेवातिनिर्मला वाचः॥ ब्रांस्यंस्येवत्वताश्यं नभूइवंवस्तुश्च
तेविपुले॥ ९८॥ श्रुनीयंगमहृदेनीवमप्रत्यक्षामतिभासते॥ खद्योत
इवसर्वत्रमनापश्चविराजते॥ ९९॥ सफेनपिंडःप्रोदौमिर
छिरागीव राखश्चत॥ श्वोतामदःकरीवषेनविद्युत्स्तानिक्षा

रिदः ॥ मुखंचद्रमिवालोक्य देवाल्हादकरं तव ॥ कुमुदंति मुधाक्षी
णिक्षीणमिथ्यात्व संपदः ॥ ६१ ॥ निजजीवितेशाकेरजागक्षतप
नयः सुस्तुमिरिस्फुरते ॥ कुपितस्मरप्रहितबाणगणाइव जर्जराः स
रोजदृशः ॥ ६२ ॥ हस्ताग्रविन्यस्तकपोलदेशा मियौ । यमिरुत्के
कणकुंडलश्रीः ॥ शिषेचनेत्रश्रवदश्रुवारैरौः कंदलिकाचि
वस्यनाथा ॥ ६३ ॥ बहुवीरेषु साचेको यद्वैरी तोभवत् ॥ किंके
नोक्यादलानि स्युः सुरभिण्यखिन्यपि ॥ ६४ ॥ रूपकं यत्र साधर्म्या
दर्थयोरभि[illegible]भवेत ॥ समस्तं वा समस्तं वा खंडं वा खंडमेवं वा ॥ ६५

घ

धा

श्रीराम

१८

28

कीर्णांधकारा तैक राजमानानाम निकुंद्व निबद्धतारा स्थिमणिः कृतापि ॥ नि-
च२२ निशापि सा त्विय्र्सेन दधाना महाघूलूकध्वनि फूत्कृतानि ॥ ६६ ॥
संसार० षकूपः सलिला निविपत्ति[illegible]मदुःखाभि ॥ इहधर्मे स्वेरज्ञः
तस्माद्भूद्र रति निमग्नानू ॥ ६७ ॥ अधाधरं सुखेन नयथु ने ने सुर मित्व
मज्जे मिवनासिकयानवेवणी ॥ निवृदनं चन्द्रमसस्तरुणा रसेन युग-
पन्निपुणः ॥ ६८ ॥ ज्योत्स्नयाथवली कुर्वन्नमविसंकुलपर्वता ॥ नि-
शाविलासाकमलस्मदोति सम निशाकरः ॥ ६९ ॥ अनुक्ताविवादीनां वे
वस्तुनः प्रतिवस्तुना ॥ यत्र प्रतीयते साम्यं प्रतिवस्तूपमा मता ॥

वस्तुमन्यत्र कुत्रापि तत्तु स्यात्स्यान्य वस्तुनः ॥ निश्चयो यत्र जायेत तभ्रां
तिमान् सस्मृतो यथा ॥ ७१ ॥ हैमकलं [illegible]तीव मणिनिउपं तिव सच्छिकु
सुमती व्व चेहसि निबिड रं राणरिछोलि ॥ ७२ ॥ उक्तिर्यत्र प्रतीत
। वीप्रतिषेधस्य जायते ॥ आक्षेपस्तेन मासेपमलंकारं बुधा यथा ॥ ७३ ॥
इ हेणकिसयहि करणं नक्खत्तु इरेरावते नकिमहो यदि ताहि पेंद्रः ॥
तेचौलिनाथलक्ष x मलं थ हितस्मतापेः ॥ स्वर्गो प्ययं न तु मेथायहि
तम्पुरी सा ॥ ७४ ॥ यस्यास्ति नरकक्रोडे निवासे सासिकं मनः ॥ सो
सुहि साजन तस्तेय तस्परा जनः ॥ ७५ ॥ इष्टं तिजणकोति

१२

कुणति करुणाकणं जेण यते तु ण जर कवनरादि तिघणं मरणस
मणवितु ७६॥ इहमेतदिदिवेति साम्याद्बुद्धेर्हि संशयः हेतुभि
र्निश्चयः सोपि निश्चयांतः स्मृतो यथा॥ ७७॥ किं केशपाशप्रतिप
स्य लक्ष्म्या किंवा प्रतापानलधूमरेषः॥ दृष्ट्वाभवत्पाणिगतं कृपा
णमेवं कवीनाममतयः स्फुरंति॥ ७८॥ इंदुः स एष यदि किंन सहस्र
मक्ष्णां लक्ष्मीपतिर्यदि कथं चनचतुर्भुजोसौ॥ आस्यद नध्वज
श्च्युतोकुरता न मन्नचूडः श्रीकर्णदेवनृप नैसूनुरयं रणाग्रे॥ ७९॥ अन्व
यास्व्यापनं यत्र क्रियया स्वतदर्थयोः॥ तदृष्टांतमिति प्राहुरलंका

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1517
Dist Nagpur

रचीषिएगः॥९०॥ पतितानासंसंगत्यजंतिद्दूरेणनिर्मलागुणिनः
थाइतिकथनुजरतीनांहरः परिहरनिकुचयुगुलं॥९१॥ किंनवि
यत्रधर्मेणद्वयोः संसिद्धसाम्ययोः॥ भवत्येकतराधिक्यंव्यति
रेकः स उच्यते॥९२॥ अल्पस्तुपोरूषगुणाजयदेवासिहए।थ्वीपत
ह्मगपतेश्चसमानभावाः॥ किंलेकतः प्रतिभटाः समरंविहायसद्यो
विशंतिवनमन्यमराकमानाः॥९३॥ नैतदेवतद्विद्वद्यत
हित्यपन्हवपूर्वकं॥ उच्यते यत्र साह्यपन्हुतिरियंयथा॥ राम
त नैतन्निशायांशीं‸श्रुर्व्यमघमंधीहूतालोकनमधंकार॥ निशागम १६

प्रस्थिते पंचबाणे सेनासमुत्थापिततरेणुः ॥ ८५ ॥ उपमेयेनयं समी
कृत्येमुपमानेन योज्यते । तुल्यैककालक्रियया यत्र सा तुल्ययोगि
ता ॥ ८६ ॥ तमसां लुप्यमानानां स्त्रो । केस्मिन् रसाधुवक्षसीनां ॥ प्रकी
प्रकाशानां [illegible]यप्रभुनाभानोस्तत्वंचहस्यति ॥ ८७ ॥ कल्पनाकाचि
दौचित्याद्यतीयस्यतोन्यथाद्योततेवादिभिः शब्दैरुत्प्रेक्षासास्मृता
यथा ॥ ८८ ॥ नभस्तले किंचिदिवप्रसृता विशश्चकाशिरे तंतरु
चिप्ररोहाः ॥ जगन्निलित्वात सांतः प्रमोदंडं ताडूवध्वांतनिशा
[illegible]रस्य ॥ ८९ ॥ श्रीशांवंदे । उत्सिध्यर्थमन्यार्थन्यासोव्यासिपुरः

श्रीगणेश

शोणत्वमश्मणामसिताब्जभासां गिरांप्रचारस्त्वपरःप्रकारः॥ बभूवपानात्त
धुनीवधूनामचिन्तनीयोहिसुरानुभावः॥ ९०॥ पुंजाहृडैः कंपिताःकुंज
राणांपुष्पोत्सर्गंपादपाश्चारुचक्रुः॥ स्तब्धाकाराःकिंप्रयच्छंतिकिंचिन्म
त्तोनायावभ्रोद्धनेवीतशंकः॥ ९१॥ उच्यतेवक्तुमिष्टस्यप्रतीतिजनन
क्रमं॥ सद्धर्मैयत्रवस्त्व — समासोक्तिरियंयथा॥ ९२॥ मधुकरमाकु
रं॰शोकंविचरकरीरद्रुमस्यकुसुमेषु॥ घनतुहिनपातदलिताकथंनु
सामालतीमिलति॥ ९३॥ विनाकारणसद्भावंयत्रकार्यस्यदर्शनं॥ नै
सर्गिकगुणोत्कर्षभावेनासाविभावना॥ ९४॥ [illegible]नध्यायानविद्वांसोपि
अ

राम
७

(34

१५॥

निद्र्या: परमेश्वरा: ॥ अनेकाकारसुभगाणां तु युष्मान् जिनेश्वरा: ॥ आदि
मध्यांतस्थैकपदार्थेनार्थैस वाक्यस्य जायते तद्दीपकं यथा ॥ १६
जगुस्त्वं च दिवि स्वामिन् गंधर्वा: पावनं यशः ॥ किंनराश्च कुलाक्रीणा
कंदरेषु मुहुर्मुदा ॥ १७ ॥ विराजंते नभिस्त्वाणि द्योतंते दिविक्तानारकांश्री
तिता: कुमुदश्रेण्यारा भतो निशि दीपकाः ॥ १८ ॥ वस्तुनो वकुमुत्कर्षमस
भाव्यं यदुच्यते ॥ वदंत्यतिशयाख्यं तमलंकारबुधा यथा ॥ १९ ॥ त्वद्दा
रितरूणि स्वसितानलेन संमूर्छितानि पुमहोदधिषु स्थितीश ॥ अंतर्दु
ठेद्विरिपरस्परशृंगघाटोटरा वेत्थु हुर्मुररिपोर पयाति निद्रा ॥ २० ॥

चक्रार तासं हारण्बन कुजले ये दन्यः ।।२।। श्रीशंवंदे ।।

तकईडानिस सम्युर्य रिच्छुन्नाणि पर्वे तौ।तद्दापमीय ते पाश्वैमूर्द्धिस
मफणः फणी ।।१०१।। यत्रोत्पाद्यतः किंचितू अर्थं कर्तुं प्रकाश्यते।।
त यो ग नायुति रसौ हे तुतौ बुथे ये था ।।२।। जबण समयो भ
तौ तन्नो विरहेण कुणायिना हस्य कं गंतर वो लिरमुह रसर बा लिया
गीयं ।।३।। विस सोम रोमर को कयंतआशा हि ।। अगउपवनो
आयपत्तो सोमि हारि पहि आरंति तन्मूइ हि ।।४।। अतसर तथा
यत्रैकल्पमानेन वखुना ।। विवक्षित प्रतीयिक्त पर्यायो क्लिरियथा।।
त्वेत्से व्यवाह निवेह स्यमता हवे बुद्धे षः प्रभो रिपुपुरं प्रिजने स्ववासी त

।।एकः ५ खर बैहुल रेणतति

राम
१८

कारणान्न रसे पत्तिर्दे वातारस्म त्वहि ।। यत्र कार्यस्य जायेत न तज्जायेत तस
हि। माहितं ।। मिनश्विनी वल्ली भतव सत्र वेस्य गतु मुत्कंठितायावदभ्र
त्रिशाया ।। तावन्नवांभोधर धीरनादैः प्रबोधितः सोधशिखी चुकूज
।।७।। परिवर्तेन मर्थेन सद्दृशासद्दृशेन वा ।। जायते र्थस्य यत्रासौ परिवृ
त त्तिर्मता यथा ।।८।। अंतर्गयालफणामणीनां प्रभापिहितदासितभूषु
भतेः ।। स्फुरत्प्रदीपाणि महाणि मुक्त्का गुहासु शेते त्वदरातिवर्गः ।।९
त्वाम्प्रतीर रिपुपार्थिवानां जनो यः संयति जीवितव्यं ।। शृंगारभंगी
चतदंगनो नां मातायदुःखानि ददौ तदेवा ।।१०।। श्रीरामवंदे श्रीरा:

37

यत्रोक्तानां पदार्थानामर्थः संबध्यते पुनः क्रमेणानेन बध्यंते तत् यथास
ख्यमुच्यते ॥१०॥ मृदुभुजलतिकाभ्यारोणिमानं तु धत्याश्चरणकमलभासावा
ननेन ॥ बिसकिसलयपद्मान्यौ ल लक्ष्मीणिमन्ये विरहविधुर विपद्विवैर
तन्वते तापमुग्रे ॥११॥ वस्तुनो×त्न× यत्र संबंधमनौचित्येन केनचित॥
असंभाव्यं वदेद्वेत्तो न मातु विषमं यथा ॥१२॥ क्वेदं तव वपुर्वेल्लकदली
गर्भकोमलं ॥ क्वायं राजिमति क्लेशादायि व्रतपरिग्रह ॥ सहोक्तिः साभि
वेद्यत्र कार्यकारणयोः सह ॥ समुत्पत्तिः कथाहेतोर्भवेत्तु तज्जन्मरा
जिता ॥१३॥ आहत्ते सह यैरासां नमयाति सार्धं मदसंग्रामसह विद्वि ११

38

द्विषां श्रियासौ कोदंडं कर्षति श्रीमान् ॥१५॥ आपाते हि विस्फुरत्वं यत्रैव
क्यैन न तत्त्वतः ॥ शब्दार्थस्तु तमा भाति स विरोधस्स्मृतो यथा ॥१६॥ दुर्वारबा
णविभवेन सुवर्मणापि लोकोत्तरान्वयभुवापि च धीवरेण ॥ प्रत्यर्थिषु प्रति
रणं स्खलितेषु तेन संग्राममाप युयुधे पुनरेव विष्णुः ॥१७॥ येनाक्रांतं सि
हासनमरिश्च शिरांसि विनतानि ॥ सिमाय शरपंक्तियो ता दिगंतेषु ॥१८॥
यत्रार्थांतरमुद्दहं स भक्ष्युपलक्षणं ॥ प्रस्तुतार्थस्य संप्रोक्ता बुधैरेव
सरो यथा ॥१९॥ सरषनिश्चयानंदः स्वच्छंदतमविक्रमः ॥ येन नक्रेच
रसोपि युद्धे वैरिवरको जितः ॥२०॥ यत्र निर्धारिमारता रातृसार

सारं तु [illegible] स्ततः ।। निर्धार्य तद्यथाशक्ति तत्सारमिति कथ्यते ।। २१ ।।
संसारेमानुष्यं मानुष्येकेचकौलिन्यं ।। कौलिन्येधूर्मित्वं चापि सा —
— ।। २२ ।। पदैर्लोरेव भिन्नैर्वा वाक्यं । — — — मेवहि ।। अनेकम
र्थं यत्रासौ श्लेष इत्युच्यते बुधैः ।। २३ ।। आनंदमुल्लासयुतः सम
तात्करैरसंतापकरैः प्रजानां ।। यस्योदये क्षोभमवाप राशोजलनू
हवेलां किल सिंधुनाथः ।। २४ ।। कुर्वन् कुवलयोल्लाससम्या — भो
जश्रियं हरन्नू ।। राजैराजापि तच्चित्रं निशांते कांतिमत्तया ।। २५ ।।
तत्केत्रंयत्रवस्तूनां मनेकेषां निवेदनं ।। अप्युत्तरेशपरेशानां

राम

तपहंतिसमुच्चयं ॥२६॥ अणहिल्लपाटनपुरमवनीपतिकर्णदेवनृ
पसूनुः ॥ श्रीकृत्नंरानामधेयोकरिच्चरत्नमा निजगतीह ॥२७॥
ग्रामेवासोनायकोनिर्विवेकः कौटिल्यानन्नामेकृपात्रं कलत्रंनि
त्यरोगः पारवश्यंचपुसामेतत्सर्वंमृत्युजीविनामेवमह्युः ॥२८॥
प्रशंसान्नीयतेयत्नात्प्रस्तुस्यापि वस्तुनः ॥ अप्रस्तुतप्रशंसा तामा
तुस्तुतविषया यथा ॥ स्वैचरविचरति स्वैरंरौ ते[illegible]स्वैरंचजल्पति ॥
भिक्षुरेकः सुखीलोके राजचोरभयोज्झितः ॥३०॥ पूर्वपूर्वार्थ

41

वैशिष्ट्य निष्ठानांमुत्तरोत्तरं ।।अर्थानां यां विरचना बुधैरेकावली
मता ।।३१।।हिरास्मृद्धनगरश्रीनगराणि च समग्र मिनिलयानि
निलया: सलीलललना: ललनाश्चात्यंतकमनीया: ।।३२।।प्र
त्यक्षाल्लिंगतो यत्र कालत्रितयवर्तिन: ।।लिंगिनो भवति ज्ञानम
नुमानं तदुच्यते ।।३३।।नूनं नद्यस्तताभ्रवनूअभिषेकांभसा
विभो: ।।अन्यथा कथमेतासु जेन स्नानेन शुद्धति ।।३४।।तु भमि
।तु कुंकुमजो तिर्यथा शुभ्रं विराजते ।।उदेष्यति तथा स्वमून्ये खल:
सखि निशाकर: ।।३५।।मुखप्रभाबीधिं कांतिरस्यादोषाकर:

राम
त
२१

किं करता बिभर्ति ।। तल्लोचनश्रीहृति सापराधान्य ज्ञानिनो
चेत् किमयं क्षिणोति ।। ३६ ।। यत्रसाधारणं किंचित् लक्त्रप्रति
पाद्यते ।। अन्यत्र तन्निवृयेसा परिसंख्योच्यते यथा ।। ३७ ।। यत्रवा
यु: परचौर: पौरसौख्यसपत्ना ।। युवानश्च हूतक्रोधाद्देव बिभ्युर्बंधु
जनात् ।। ३८ ।। प्रश्नेयत्रोत्तरं यत्कं गूढवाप्यथवोभेयं प्रश्नोत्त
रं यथोक्तानोसंसर्गसंकरविदु: ।। ३९ ।। अस्मिन्नसारसंसारसागरे
मज्जतो सता ।। किंसमालंबनं सोधोरागद्वेषास्सिंक्षय: ।। ४० ।।
क्वैवश्चवसति श्रियोनित्यभ्रष्टतांवर कोविद ।। असावतिशाकीय:

42

कोपि यद्वत्कमपि नोह्यते ॥ ८१ ॥ किमेभिः श्लाघ्यमाख्याति पक्षिणा कः
कुतो यशः ॥ गरुडः । कीदृग्गौर्नित्यं स्नानवारिविराजितः ॥ ८२ ॥ बभ्र
थसूक्तिसंपुटमतियमणितोषहासमुह्णसिरि बाहुइति णउअसि
सोमस्स ॥ ८३ ॥ अचमत्कारिता वा स्यादुक्तानभिवितत्वच ॥ अत्र
याणामन्यासां मनिबंधो निबर्हण ॥ ८४ ॥ द्विषत्ववरितीगोडीयावेद
भी चेति सार्थिर ॥ ८ कामूयः समस्या स्यात् असमस्तपदापरा ॥ ८५ ॥
तपोत्पाटित x तनुगपर्वतस्रातमाव प्रयोहा — हति क्रूराकृदद्द
तुच्छकच्छपकुल कृकारधारी हतः ॥ विश्वंबबरव्यमानप

राम

२२

यसः सिप्रापगायाः स्फुरन्नक्रामुत्ययमक्रमेण बहुलः कल्लोलको
लाहलः ॥८६॥ विप्राः प्रसन्नस्ते वभूवंति नोला लोको किरेषान
ऋषा कदाचित् ॥ यच्चायमानामशुपोर्द्दिजेशः स्निग्धयसोकै रवि
णीकरात्यैः ॥ ८७ ॥ अर्थे नयेनाति चमत्करोति प्रायः कवित्वंहे
तिनां मनःसु ॥ अलंक्रियात्वेन सत्त्ववतस्मिन् अभ्युह्यताहेनहिरा
।नयेव ॥ ८८ ॥ इति वाग्भटालंकारे चतुर्थः परिछेदः ॥ श्रीरावंदे
अनुभावैर्विभावैश्च सात्विकैर्व्यभिचारिभिः ॥ आरोप्यमाण उ
त्कर्षः स्थायिभाव स्मृतो रसः ॥ १ ॥ साधुपाकेप्यनास्वाद्यं भक्तं निर्लव

45

संभोगो विप्रलंभश्चेत्येषस्तु द्विविधो
३ मतः ॥ ३

णं यथा ॥ तथैव नीरसं काव्यमिति रसानिह ॥२॥ शृंगार वीरकरुणाद्भुतहा
स्यभयानकाः ॥ रौद्रबीभत्सशांताश्च नवैते निश्चिता बुधैः ॥३॥ जायापत्यो
र्मिथो रत्या वृत्तिः शृंगार उच्यते ॥४॥ तौ नयोर्भवता वाच्यौ बुधैर्युक्तवि
युक्तयाः ॥ प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च पुनरेष द्विधा मतः ॥५॥ रूपसौभाग्य
संपन्नो कुलीनः कुशलो युवा ॥ अनुद्धतः सुन्दतवाक् ख्यातो नेतात्र
सद्गुणः ॥६॥ अयं च विबुधैरुक्तोनुकूलो दक्षिणः शठः ॥ धृष्टश्चेति
चतुर्धास्यान्नायकस्य चतुर्विधा ॥७॥ नीलीरागोनुकूलस्याद् नन्य
रमणीरतः ॥ दाक्षिण्यश्चान्यचित्तोपि यस्याद्दाक्षविहृतस्त्रियां ॥८॥

राम
२३

46

प्रियं वत्यप्रियं तस्याः कुर्वन्योवीकृतं शठः।धृष्टो ज्ञातापराधोपि न
विलक्षोपमानितः।।९।।अनूढा च स्वकीया च परकीयापणांगना।।त्रिवर्गिणः
स्वकीयास्यादन्याकेवलकामिनः।।१०।।अनुरक्तानुरक्तेन स्वयंयास्वीकृताभवेत्
सानूढेति यथाराज्ञोदुष्यंतस्यशकुंतला।।११।।देवतागुरुसाक्ष्येण स्वीकृता स्वी
यनायिका।।क्षमावत्यपिति गंभीरप्रकृतिः सच्चरित्रभृत्।।१२।।परकीया पुन
द्वैवाच्य भेदोस्तिचानयोः।।स्वयमभ्यति कामे कासरस्याचैका प्रियंवदेत्।।१३।
सामान्यवनिता वित्तस्या भवेत्कपटपंडिता।।न हि कश्चित्प्रियं तस्यादातारं नायकं वि
ना।।१६।।सर्वप्रकारामवैषायाति नायकमुद्धता।।वाच्यः प्रच्छन्नमेवान्यैः
स्त्रीणांप्रियसमागमः।।१८।।

पूर्वानुरागमानात्माप्रवासः करुणात्मकः ॥ विप्रलंभश्चतुर्धा स्यात् पूर्वं पूर्वो
त्थ्ययं गुरुः ॥१६॥ स्त्रीपुंसयोर्नवालोकादेवोल्लसितरागयोः ॥ ज्ञेयः पूर्वानुरा
गोयमपूर्णस्पृहयोर्दशा ॥१७॥ मानोन्यवनितासंगादीर्षाविकृतिरुच्यते
प्रवासपरदेशस्थे विरहसंभवः ॥१८॥ स्यादेकतरपंचत्वे दंपत्योरनुरा
गयोः ॥ शृंगारः करुणाख्योयं रस वर्णनतत्परैः ॥१९॥ त्रयोदशात्माभवेद्वी
रस्त्रिधाथमाजितान्ततः ॥ नायकोत्रभवेत्सर्वैः श्लाघ्यैरधिगतो गुणैः ॥२०॥
शोकोत्थः करुणो ज्ञेयस्तस्य रूपातरोदने ॥ वैवर्ण्यमोहनिर्वेदप्रलापा

राम

२६

श्रूणि कीर्तयेत् ।।२१।। हासमूलसमाख्यातो हास्यनामरसो बुधैः ।। चेष्टा
वेषविकृताद्व्यंग्यो हासस्य चोद्भवः ।।२२।। कपोलाश्चिकृतोल्लासो भिनो
ष्टः समतात्मना ।। विदीर्णास्वस्वमध्यानामधमास रौद्रकः ।।२३।। विस्म
याश्चाद्भुतो ज्ञेयः स चासंभाव्यवस्तुनः ।। दर्शनाच्छ्रवणाद्वापि प्राणिना
मुपजायते ।।२४।। तत्र नेत्रप्रकाशः स्यात् पुलकः स्वेद एव च ।। निसं
र्गनेत्रतानूनसाधुवाग्गद्गदाचमीः ।।२५।। भयानको भवेद्भीतिप्र
कृतिर्घोरवस्तुनः ।। स च प्रायेण वनितानीचबालेषु शस्यते ।।२६।।

हिमालोकस्य शोषांगकंपगात्रदृसंभ्रमाः ॥ त्रासे वैवर्ण्यहासाश्च वर्ण्य
ते विबुधैरिह ॥२७॥ क्रोधात्मको भवेद्रौद्रः क्रोधश्चारिपराभवात् ॥
भीष्मवृत्तिर्भवेदुग्रतामर्षस्तत्र नायकः ॥२८॥ स्वाराघातः स्वसंरो
खोक्षेपभ्रूकुटयस्तथा अन्नारातिजनाक्षेपो दलनं चोपवर्ण्यते ॥२९॥
बीभत्सः स्याज्जुगुप्सात्मा साहृद्यश्रवणेक्षणात् ॥ निष्ठीवनास्यभंगा
दिः स्यादत्रेमहतीनं च ॥३०॥ दोषैरुज्झितमाश्रितं गुणगणैश्चे
तश्चमत्कारिणं किं नालंकृतिभिः परीतमपितो रित्यास्फुरत्यास
ता ॥ तस्मै तन्मयतागतनवरसै राकल्पकालंकवि स्वछारास्व

राम
२५

२१ यं तु काव्यपुरुषं सार्स्वतव्यायिनः ॥३१॥ इति श्री वाग्भटालंकारे
पंचमः परिच्छेदः समाप्तः ॥ वायुबाणे ऋषि पृथ्वीयुते विजय
वत्सरे ॥ आषाढाद्यतिथौ भौमे ग्रंथायं पूर्णतां गतः ॥१॥
हेवोपनामकस्यत्तादंभट सद्मनकस्यासीत् पुस्तकं तेनैव लिखि
तं स्वावलोकनार्थं श्रीमहाविष्णुमोतीनीप्रवरातीरनिवासिनी
प्रीयतां ॥ ॥ श्रीरावंदे ॥ ॥श्रीविठ्ठलेवंदे ॥

श्रीशंवंदे

श्रीगणेशावंदे

[illegible] कारकेल९

२६

॥श्रीशंभुनंदनं वंदेहं नम्मः॥

राम

२६

K K S U LIB
RAMTEK
441 106
M.1517
Dist. Nagpur

```
[OrderDescription]
,CREATED=17.10.20 14:18
,TRANSFERRED=2020/10/17 at 14:25:04
,PAGES=52
,TYPE=STD
,NAME=S0004091
,Book Name=M-1517-VAGBHATTALANKAR
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
```

```
FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
```

```
FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,
```